

pe 27.2.2015

Puolustusministeriö
PL 31, FI-00131 HELSINKI

Viite: Puolustusministeriön asettaman työryhmän 30.1.2015 julkistettu raportti
Puolustusvoimien eettinen opetus ja sotilasparaatit
(FI.PLM.2015-481; 453/00.99.00/2014)

Pääkaupunkiseudun ateistit ry:n lausunto työryhmän raportista

Laadin lausunnon yhdistyksemme puolesta. Selvitin 4.2.2015 työryhmän sihteerille Mika Peltoniemelle, että yhdistyksemme ei ole Vapaa-ajattelijain liitto ry:n jäsenyhdistys. Tällöin saimme pyynnön antaa lausunto helmikuun loppuun mennessä, mistä kiitos.

Ennen raportin tarkasteluani kerron taustaksi omasta toiminnastani tässä asiassa.

Omaa toimintaani. Tein vuosina 2009–2012 kantelut eduskunnan oikeusasiamiehelle puolustusvoimien uskonnollisista tilaisuuksista, kirkollisista oppitunneista, elämänkatsomustiedon opetuksesta ja sotilaspapeista (kanteluni dnro:t 566/4/09 ja 3155/4/09; näiden sekä N. N.:n aiemmin tekemän kantelun dnro 2878/4/08 yhteinen ratkaisu 28.12.2010 sekä apulaisoikeusasiamiehen kirje dnro 4489/2/10 Pääesikunnalle; kanteluni dnro 772/4/11 ja vastaus 27.4.2011 siihen; kanteluni dnro 3543/4/11 ja sen sekä asian dnro 4489/2/10 ratkaisu 30.12.2013). Kaikki nämä kanteluasiani asiakirjat (ei välttämättä kaikkia liitteitä) ovat yhdistyksemme verkkosivun Kantelut-osastossa osoitteessa www.ateistit.fi/kantelut.

Kanteluideni lopullinen ratkaisu käänsi nurinniskoin vaatimukseni, että elämänkatsomustieto on avattava kaikille opetuksen sekulaari luonne säilyttäen, sillä se nostikin esille yhteisen, kaiketi uskontoisen etiikan opetuksen. Torjuin yhteisen eisekulaarin opetuksen kirjeessäni 13.1.2014 puolustusvoimain komentajalle, kenraali Ari Puheloiselle, sähköpostiviestissäni 24.1.2014 kenttäpiispa Pekka Särkiölle, mielipidekirjoituksessani *Helsingin Sanomissa* 1.2.2014, kirjeessäni 3.2.2014 puolustusministeri Carl Haglundille (ja koko puolustusministeriölle) sekä kirjeessäni 18.2.2014 Pääesikunnan henkilöstöosastolle. Tein selväksi, että sellaiseen opetukseen eivät kaikki suostuisi, erityisesti en minä itse, jos olisin nyt menossa varusmiespalvelukseen. (Tosiasiassa aikanani kieltäydyin aseista pasifistisista syistä ja suoritin siviilipalveluksen. Mutta minun olisi ollut siihen aikaan kieltäydyttävä myös uskonnonvapauteni tähden — ja nyt olisi taas.) Ministeri Haglund kertoi vastauksessaan 27.2.2014 uskovansa, että puolustusvoimat pystyy laatimaan asevelvollisten elämänkatsomustiedon ja eettisen kouluksen järjestelyn ilman, että järjestely kärjistyy kirjeessäni esittämiini ristiriitoihin. Mutta mahtoikohan ministeri Haglund ymmärtää ongelman syvyyttä.

Minä sekä Vapaa-ajattelijain liitto ry:n pääsihteeri Esa Ylikoski olimme kutsuttuina lounaalle 14.4.2014 Pääesikunnassa isäntinä puolustusvoimien henkilöstöpäällikkö, kenraalimajuri (nykyään -luutnantti) Sakari Honkamaa, kenttäpiispa Pekka Särkiö sekä puolustusvoimien komentopäällikkö, prikaatikenraali Jukka Ojala. Henkilöstöpäällikkö Honkamaa kertoi, että kirkkoon kuuluville varusmiehille ei voi antaa valtaa valita sekulaari elämänkatsomustiedon opetus eikä puolustusvoimilla ole varaa luopua kirkollisesta opetuksesta, joten on toteutettava yhteinen uskontoinen opetus. Ei Honkamaa aivan noita sanoja käyttänyt, mutta toisaalta hän puhui paljon suuremmin, alastomat motiivit paljastaen. Hän nimittäin korosti, että nuoret varusmiehet ovat vielä kovin kokemattomia ja saattaisivat tällöin tehdä koko elämänsä ajatellen haitallisen valinnan, jos heille valinnanvara suotaisiin, ja että siksi puolustusvoimat näistä varusmiehistä vastuussa olevana ohjaa heitä poistamalla valinnanvaran. Hän jatkoi, että puolustusvoimat ei myöskään voi hypätä tuntemattomaan, siis sekulaariin opetukseen, koska puolustusvoimilla on vanha, hyväksi koettu opetus, siis kirkolliset oppitunnit. Hän ei täten ottanut lainkaan huomioon sitä eikä välittänyt siitä, että yhteinen ei-sekulaari opetus panisi taas oikeudettomasti kärsimään ne, jotka olisivat valinneet elämänkatsomustiedon opetuksen.

Vastasin tämän jälkeen lounaalla Honkamaalle, että varusmiehenä kieltäytyisin uskontoisesta opetuksesta. Kysyin, saisinko tuolloin opiskellakseni tunnustuksettomaksi tehdyn oppimateriaalin vai joutuisinko putkaan — ja vaikkapa palvelukseen kelpaamattomaksi julistetuksi, sillä sotilaan on tietty etiikka opiskeltava. Mutta hän lupasi joustoa. Siis rinnakkainen tunnustukseton elämänkatsomustiedon opetus alkaisi heti, aluksi epävirallisena itseopiskeluna, kunnes se olisi taas aikanaan virallistettava. Ongelmana vain olisi, että epävirallisesta vaihtoehdosta ei puolustusvoimat tiedottaisi vaan varmaankin toivoisi asevelvollisen mieluummin kieltäytyvän koko ase- ja myös aseettomasta palveluksesta, jos tämä katsoisi uskonnonvapautensa sitä vaativan. Ilmeisesti Honkamaa oli laskenut, että joka tapauksessa joko opetuksesta tai koko asepalveluksesta opetuksen uskontoisen luonteen tähden kieltäytyviä olisi hänen kannaltaan vain siedettävän vähän — mutta toisaalta hän ei voisi tietää, olisiko määrä siedettävä myös puolustusvoimien julkisen kuvan kannalta.

Tarkastelen nyt raporttia luku luvulta käyttäen samoja otsikoita.

1. Työryhmän tehtävä

Raportissa kerrotaan, että työryhmä on ottanut huomioon apulaisoikeusasiamiehen vastauksen [Jussi Pajuoja 31.3.2014; dnro 1131/5/14] puolustusministerin lausuntopyyntöön 10.3.2014 kenttäpiispan [Pekka Särkiö] esittämästä ratkaisumallista, joka koski puolustusvoimien eettisen koulutuksen sekä hartauksien ja niille vaihtoehtoisten tilaisuuksien uudelleen järjestelyitä apulaisoikeusasiamiehen 28.12.2010 ja 30.12.2013 tekemien ratkaisujen pohjalta.

Sain eduskunnan oikeusasiamiehen kirjaamosta kenttäpiispa Särkiön kylläkin päiväämättömän 18 diasivusta koostuvan esityksen *Kirkollisen työn tulevia linjauksia EOA:n ratkaisun jälkeen*.

Lainaan nyt apulaisoikeusasiamiehen lausunnon viimeisen kappaleen:

Varusmiehille järjestettäviä oppitunteja käsiteltiin 10.3.2014 eduskunnan puolustusvaliokunnassa. Valiokunnassa esitettyjen argumenttien perusteella ei ole estettä sille, että oppijakso ”Sodan ja rauhan eettiset kysymykset” voitaisiin suunnata kaikille varusmiehille uskonnollisesti neutraalisti toteutettuna. Estettä ei ole myöskään sille, että oppijaksoa opettaisi teologian maisterin tutkinnon suorittanut henkilö, mutta jaksoa tai sen osaa voisi luennoida myös moni muu keskustelussa esiin noussut ammattiryhmä. Näämä puolustusvaliokunnalle esitetyt kannanotot vastaavat omaa käsitystäni asiasta.

Huomautan, että päiväyksen 10.3.2014 täytyi tarkoittaa valiokunnan pöytäkirjojen mukaista kokouspäivää 11.3.2014, sillä 10.3.2014 oli maanantai eikä silloin olisi siis voinut olla edes mitään epävirallista valiokunnan kokousta; tämän minulle vahvisti myös valiokunnan osastosihteeri. Valiokunta ei myöskään antanut mitään lausuntoa 11.3.2014. Näin ollen apulaisoikeusasiamiehen on täytynyt saada tieto valiokunnan kokouksesta toisaalta noista Särkiön dioista, jotka Särkiö oli valiokunnan kutsumana asiantuntijana varmaankin näyttänyt valiokunnalle (valiokunnan kokouksen pöytäkirjassa oli alunperin maininta Särkiön kirjallisesta lausunnosta, mutta maininta poistettiin tuoreeltaan kysytyäni valiokunnalta tuosta lausunnosta) ja toisaalta Esa Ylikosken, toisen valiokunnan kutsumista asiantuntijoista, valiokunnalle jättämästä kirjallisesta lausunnosta, jonka Vapaa-ajattelijain liitto ry julkisti verkkosivuillaan.

Ilmaiset ”Valiokunnassa esitettyjen argumenttien” ja ”puolustusvaliokunnalle esitetyt kannanotot” viittaavat juuri asiantuntijoiden valiokunnalle antamiin lausuntoihin; ilmaisu ”keskustelussa esiin noussut” viittasi kaiketi lausunnoissa esitettyyn eikä valiokunnan jäsenten keskusteluihin. Sekä kenttäpiispa dioissaan että apulaisoikeusasiamies lausunnossaan kertovat heidän tavanneen 6.3.2014 eli siis ennen valiokunnan kokousta. Näin apulaisoikeusasiamies ei ollut voinut saada tietoa valiokunnan kokouksesta myöskään Särkiön kertomana.

Lainaan nyt raportin 1. luvun viimeisen kappaleen loppuosan:

Lisäksi on otettu huomioon eduskunnan puolustusvaliokunnan palaute sen käsitellessä puolustusvoimien kirkollista opetusta 11.3.2014. Valiokunnassa kuultavina olivat kenttäpiispa Pekka Särkiö ja Vapaa-ajattelijain liiton pääsihteeri Esa Ylikoski.

Ilmaisu ”puolustusvaliokunnan palaute” voisi tarkoittaa vain Särkiön tai Ylikosken suullista kuvailua työryhmälle valiokunnan kokouksesta. Mutta mitään kirjallista selontekoa työryhmälle ei ole annettu. Työryhmän sihteeri Mika Peltoniemi arvelikin lisänneensä viittauksen puolustusvaliokuntaan apulaisoikeusasiamiehen lausunnosta, mutta tällöin siis harhaanjohtavalla tavalla. Valiokunnan osastosihteerin mukaan valiokunta nimenomaan ei ottanut asiassa mitään julkista kantaa.

Ei ole aivan varmaa, mitä apulaisoikeusasiamies tarkoitti ilmaisulla ”uskonnollisesti neutraalisti”. Minulle uskonnollisesti neutraalius tarkoittaisi, että uskonnoille ei annettaisi mitään erivapauksia tieteeseen verrattuna kysymyksessä todellisuuden luonteesta. Tällöin uskonnot olisi jätettävä opetuksessa maininnatta; muu olisi uskontojen suosimista vastoin neutraalisuutta. Mutta itse asiassa juuri tätä näkemys-

täni tukee apulaisoikeusasiamiehen lausunnon toiseksi viimeinen kappale, jonka nyt lainaan:

Voidaankin kysyä, voitaisiinko paraati järjestää uskonnollisesti neutraalilla tavalla samalla tavoin kuin sodan ja rauhan eettisiä kysymyksiä käsittelevät oppitunnit on tarkoitus järjestää. Tällöin kenttähartauden sijasta voitaisiin esittää esimerkiksi eettinen puheenvuoro ja sen voisi pitää teologian maisteri tai muun soveltuvan koulutuksen saanut henkilö.

Mielestäni tässä apulaisoikeusasiamiehen esittämässä kysymyksessä on oleellista, että eettinen puheenvuoro ei sisältäisi mitään uskontoihin liittyvää, sillä uskonnoissa ei ole mitään eettisiä järjestelmiä kuin korkeintaan uskovilleen.

2. Perusteita

2a. Raportin mukaan apulaisoikeusasiamies esittää harkittavaksi (ratkaisussaan 30.12.2013), että puolustusvoimissa luovuttaisiin erillisistä kirkollisen alan ja elämäntutkimustiedon oppitunneista, jolloin oppituntien sisällön ja toteutuksen tulisi olla sellainen, että kaikki varusmiehet uskonnollisesta vakaumuksesta(an) riippumatta voivat osallistua opetukseen; tämä edellyttäisi opetuksen riittävän täsmällistä ohjeistusta. Edelleen opetuksen pitäjää ratkaistaessa oleellisinta on opetuksen sisältö eikä se, kuka sinällään ammattitaitoinen henkilö sitä antaa.

Tämä ehdotus oli peräisin Pääesikunnan 20.4.2012 asioissa dnrot 4489/2/10 ja 3543/4/11 antaman lausunnon sisältämästä Maanpuolustuskorkeakoulun lausunnosta 17.1.2012. Vastineessani 8.5.2012 Pääesikunnan lausuntoon vastustin tätä MPKK:n ehdotusta.

Kuten vastineessani totesin, elämäntutkimustiedon opetuksesta MPKK:n ehdottamia tarkkoja oppituntikuvauksia olin kantelussani juuri perännyt. Näin, jotta opetus olisi toteutettu oikeasti sekulaarina, tunnustuksettomana, toisin kuin käyttämäni kirjalliset lähteet osoittivat sen toteutetun kantelussani selostamallani tavalla.

Vastineessani huomautin, että ilmaisu ”varusmiehet uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta” ohittaa varusmiehet, joilla ei ole uskonnollista vakaumusta, ja väheksyy myös tarpeettomasti niitä, jotka eivät muutoin uskontoihin nojaa. Sellaisen väärän asenteen näin tarkoittavan, että ehdottajan mielestä yhteisen opetuksen tulisi olla uskontoista. Muutoinhan yhteiseksi opetuksiksi olisi ollut syytä ehdottaa elämäntutkimustietoa puhtaan sekulaariksi korjattuna.

Vastineessani tähdensin [lisäykset hakasuluissa nyt tekemiäni], että mahdolliset kaikille varusmiehille yhteiset etiikkaa, ihmissuhdetaitoja sekä psyykkistä hyvinvointia käsittelevät oppitunnit voitaisiin toteuttaa ja olisi oikeus toteuttaa vain sekulaarilta taustalta, tieteelliseen [eli naturalistiseen] todellisuuskäsitykseen pitäytyen — aivan kuten toteutetaan puolustusvoimien muukin koulutus [ja kuten elämäntutkimustiedon opetus toteutetaan perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa ja olisi syytä toteuttaa puolustusvoimissa]. Muuten oppitunnit olisivat ateistien perus- ja ihmisoi-keuksien vastaisia. Toisaalta myöskään varusmiehillä, joilla olisi jokin uskonnollinen vakaumus, ei olisi mitään estettä osallistua kyseiseen opetukseen, jonka pohjana olisivat filosofisen etiikan ja psykologian kaltaiset tieteet. [On näet huomattava, että

naturalismin tähden uskonnot jätettäisiin mainitsematta, jolloin niitä ei myöskään kritisoidaisi.]

Opettajien osalta totesin vastineessani seuraavaa. Sotilaspapit olisivat sekä koulutuksensa että kokemuksensa puolesta mahdollisimman epäsopivat yhteisen, sekulaarin opetuksen toteuttajiksi. Pitäydyn edelleen sotilaspappeja koskevaan kanteleluuni (dnro 3155/4/09): Sotilaspapeilla ei yleensä ole lukion elämäkatsomustiedon opettajan pätevyyttä, ja kuitenkin heillä on yksinoikeus elämäkatsomustiedon opettajan (ohjaajan) tehtävään puolustusvoimissa; sotilaspapit eivät ole irtisanoutuneet kirkkoon kuulumattomien vainajien ruumiinsiunaamisesta ilman näiden jättämää kirjallista lupaa ja ovat jo siksi kelpaamattomia kaatuneiden huollon opettamiseen; ja henkisen tuen antamisessa tarvittavia tunnustuksettomia ammatillaisia sotilaspapit eivät ole.

Vastineessani totesin, että ehdotus yhteisestä opetuksesta olisi kylläkin paikallaan maallisessa, tunnustuksettomassa valtiossa, jossa emme vielä ole.

2b. On syytä lainata vertailun vuoksi apulaisoikeusasiamiehen lausuntoa 31.3.2014:

Kenttäpiispan esittämä 10 kohtaa käsittävä oppituntikokonaisuus ”Sodan ja rauhan eettiset kysymykset” saattaisi olla toteutettavissa niin neutraalilla tavalla, että kaikki varusmiehet voisivat vakaumuksestaan riippumatta siihen osallistua. Tämä edellyttäisi opetuksen riittävän täsmällistä ohjeistusta.

Tämä on jonkin verran lievempi kuin MPKK:n ehdotus. Puhutaan yleisesti ”vakaumuksestaan riippumatta”. Varaukselliset ilmaisut ”saattaisi olla toteutettavissa niin neutraalilla tavalla” ja ”kaikki varusmiehet voisivat siihen osallistua” viittaavat toisaalta siihen, että uskonnon mukaantuonti olisi ongelmallista, ei sen poisjätö, ja toisaalta siihen, että vähäisinkin uskontojen mukaantuonti saattaisi olla joidenkin varusmiesten vakaumuksen vastaista ja aiheuttaa oppitunneista kieltäytymistä.

2c. Puutun raportin selostukseen Opetushallituksen 22.9.2014 antamista tarkistetuista ohjeista. Valitettava seikka ohjeissa ja myös raportissa on ruokarukousten mainitseminen nyt ensimmäistä kertaa (niistä ei ole säännöksiä) ja vieläpä hyväksyvässä mielessä, kun eduskunnan perustuslakivaliokunta mietinnössään 25.4.2014 (PeVM 2/2014 vp) päinvastoin piti ohjattuja ruokarukouksia uskonnollisten päivänavausten tavoin ongelmallisina julkisen vallan neutraalisuuden vaatimuksen ja indoktrinaatiokiellon näkökulmasta. (Tein 13.10.2014 kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle noista Opetushallituksen ohjeista: ne ovat neljällä moitittavalla tavalla elämäkatsomustiedon opetukseen pääsemistä vastaan.)

2.1 Kirkollisen opetuksen nykytila

Kuten luvun ensimmäinen kappale toteaa, puolustusvoimien kansalaiskasvatuksen päämääränä (kansalaiskasvatusta koskevan ohjeen mukaan) on lujittaa yksilön maanpuolustustahtoa ja kansalaisen perustaitoja. Huomautan, että täten puolustusvoimien kansalaiskasvatukseen ei tarvita uskontoa.

Lisäksi hallituksen esityksessä asevelvollisuuslaiksi varusmiespalvelun nykytilaa koskevassa kohdassa todetaan seuraavaa: ”Kaikille opetetaan aseellisissa selkkauk-

sisä sovellettavia kansainvälisen oikeuden säännöksiä sekä lisäksi yleisiä kansalais-tietoja ja -taitoja.” Ainakin osa näistä seikoista on välttämätöntä opettaa, mutta mihinkään niistä ei tarvita uskontoa.

Laissa puolustusvoimista puolustusvoimien tehtäviä koskevan 2 §:n mukaan puolustusvoimien tehtäviin kuuluu perusoikeuksien turvaaminen. Siksikään uskonnon ja omantunnon (= vakaumuksen) vapautta ei sovi puolustusvoimien kansalaiskasvatuk-sessa rikkoa, varsinkaan, koska se ei siis edes uskontoja kaipaa.

Luvun viimeisessä kappaleessa kuvataan elämäkatsomustiedon opetusta, josta mitään tuon enempää ei puolustusvoimien ohjeissa ja hallinnollisissa määräyksissä sanotakaan. Kanteluissani tarkastelin kirjallisten lähteiden perustalta elämäkatsomustiedon opetusta ja valitin, että kirkkoon kuulumattomilla varusmiehillä saattoi olla käytännön velvoite osallistua kirkollisille oppitunneille, vaikka he olisivat vain halunneet saada saman opetuksen mutta ilman kirkollista näkökulmaa. Lisäksi ni-menomaisissa elämäkatsomustiedon oppitunneissa saattoi olla opetuksen pilaavia kirkollisia viittauksia.

2.2 Opetuksen kehittäminen

Vuoden 2015 alusta puolustusvoimien kirkollinen ala on siis ollut osa Pääesikunnan koulutusosaston toimintakykysektoria. Hyväksyn raportin kannan, että eettistä toi-mintakykyä pidetään sotilaan taitoon olennaisesti liittyvänä tekijänä. Mutta eettisen toimintakyvyn edistämisen lukeminen puolustusvoimien kirkolliseen alaan kuuluvaksi olisi loukkaavaa. Kiistan nimittäin raportin väitteen, että eettinen toimintakyky sisältää sekä rauhan että sodan aikana uskonnollisen ulottuvuuden. Ei sisällä. Pitäytyminen naturalistiseen eli siis tieteen omaksumaan käsitykseen todellisuuden luonteesta — luonto on koko todellisuus — riittää ihmiselle ja parempi kuin uskontojen todellisuuden luonnetta vääristelevät opit. Hiukan omituinen on raportin käsitys, että niin uskontokuntiin kuuluminen kuin kuulumattomuus vaikuttavat yksilön arvoihin ja valintoihin. Kuuluminen viittaisi jäsenenä oloon, eikä pelkkä jonkin uskonnollisen yhteisön (vapaaehtoinen) muodollinen jäsenyys välttämättä vaikuta yksilön arvoihin ja valintoihin. Toisaalta kyllä ajan hautaustoimilakiinkin nojaten sitä, että vainajan hautaamismenojen valintaan tulisi nykyisellään ottaa sitovaksi ohjeeksi hänen valintansa kuulua johonkin tiettyyn uskonnolliseen yhdyskuntaan tai olla sellaisiin kuulumatta, ellei hän ollut jättänyt tästä ohjeesta poikkeavaa todistusvoimaista (eli siis kirjallista) toivetta tai suostumusta. Siis etiikan kultainen sääntö ev.-lut. kirkon kirkkojärjestyksestä vastaan.

Työryhmän mukaan ollakseen tehokasta eettisen toimintakyvyn kehittämisen pitää perustua yksilön omaan haluun ja pyrkimykseen. Mutta uskonnon sotkeminen eettisten kysymysten opetukseen voi tuhota yksilön halun ja pyrkimyksen omaksua opetusta.

Tarkastelen sotilaspapeille vuonna 2013 tehdyn kyselyn tuloksista sitä, olivatko kulloisellekin oppitunnille osallistuneet pääsääntöisesti kaikki vaiko vain valtionkirkkoihin kuuluvat. Tätä seikkaa on tulkittava niin, että mikäli kaikki varusmiehet olivat osallistuneet, niin silloin elämäkatsomustieto oli yhdistetty papin kirkolliseen

oppituntiin. Tämä ei kuitenkaan koskenut oppituntia ”Kirkollinen työ puolustusvoimissa”, koska määräysten mukaan sille olikin kaikkien osallistuttava. Loppujen 10 oppitunnin tilanne oli seuraava. Oppitunnit ”Kaatuneiden huolto, RUK” ja ”Johtamisen etiikka, RUK” pidettiin aina kaikille. Oppitunnit ”Johtamisen etiikka, AUK” ja ”Kaatuneiden huolto, AUK II” pidettiin noin 4/5 tapauksista kaikille. Oppitunnit ”Maanpuolustuksen etiikka”, ”Sotilasvala”, ”Elämän vaiheet ja haasteet, AUK” ja ”Kotiuttamisoppitunti” pidettiin suurinpiirtein puolessa tapauksista kaikille. Oppitunti ”Kaatuneiden huolto, E-kausi” (E = erikoiskoulutuskausi) pidettiin kaikille yli neljänneksessä tapauksista. Vain oppitunti ”Uskonto, elämäkatsomus ja kansalaisvastuu”, jota järjestettiin vähiten ja joka koettiin vähiten tärkeäksi, oli yksin valtionkirkkoihin kuuluville.

Kyselyn tulos siis vahvisti kantelukirjoituksissani 2.10.2011, 8.5.2012 ja 16.8.2012 esittelemäni Terhi Kaarina Juntusen uskontotieteen pro gradu -tutkielman *Puolustusvoimien kirkollinen opetus ja varusmiehen uskonnonvapaus* (Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, marraskuu 2004) tulokset siitä, että valtionkirkkoihin kuulumattomilla varusmiehillä oli käytännön pakko osallistua papin oppitunnille. Sotilaspapit itsekin pitivät tilannetta laittomana. Näistä kirjoituksistani keskimmaisessä hiukan jo kuvittelin, että tuollainen väärä käytäntö olisi jäänyt taakse. Olin itsekin päätenyt epäilemään tuollaista väärää käytäntöä kantelukirjoituksessani 23.2.2011.

Kantelukirjoituksissani 8.5.2012 ja 16.8.2012 arvioin laajastikin puolustusvoimista pyytämäni elämäkatsomustiedon opetusmateriaaleja, joko oppitunneilla esitetyjä tai opetuksen valmisteluun tarkoitettuja.

- Opetusmateriaalissa ”Kaatuneiden huolto” kysyttiin, aikoiko kukaan ammattiin, jossa voi joutua tekemisiin kuolleen ihmisen kanssa, ja esimerkkiluettelossa oli loukkaavasti pappi, mutta ei uskonnoton hautapuhuja, vaikka kuulijoista yksikään ei voinut olla valtionkirkkojen jäsen. Oppimateriaalin varsinaisesti pilasi tunnustuksellinen otsikko ”Kuolevan sotilaan sielunhoito”. Otsikoksihan olisi käynyt ”Kuolevan sotilaan henkinen tuki”. Otsikon alla kohdan ”hengelliset tarpeet? (rukous, rippi)” sijasta olisi voinut olla ”uskonnolliset tarpeet?” (siis uskonnon itsensä luomat) ilman, että sitä olisi pitänyt avata oudoin kristillisin termein, joiden mukaisesti kukaan ei edes ole velvollinen toimimaan. Pyynnöstäni huolimatta mihinkään korjaustoimenpiteisiin ei ryhdytty.
- Oppimateriaali ”Elämäkatsomustieto, I. Sota” oli loistava poikkeus tunnustuksettomuudessaan ja asiallisuudessaan, mutta se olikin lukion elämäkatsomustiedon oppikirjasta. Materiaalissa ei kuitenkaan ollut mitään sotilaskuulustuksesta, vaikka sen kerrottiin vastaavan kirkollisen opetuksen aiheita ”Maanpuolustuksen etiikka ja sotilasvala”.
- Opetusaihe ”Johtajaksi kasvaminen ja johtamisen etiikka”: Opetuskuvasarjassa *Johtajaksi kasvaminen (johtamisen etiikka, erilaisuuden johtaminen ja varusmiesjohtajana)* oli lainaus arkkipiispalta ja kenttäpiispalta toinen, jossa etiikan kultainen sääntö oli kristinuskoa julistavassa muodossa ”rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi”. Totesin, että virikeaineisto myös muine

kristillisine osineen oli kelvoton elämänkatsomustiedolle.

- Oppituntiaihe ”Maanpuolustuksen etiikka ja sotilasvala”: Tämän kirkollisen materiaalin sain vastauksena pyyntööni sotilasvakuutusta koskevasta materiaalista. Mutta runsaan materiaalin sotilasvalaa ja -vakuutusta koskeva osa on osaksi sotilasvakuutusta halventavaa, kuten kerron alla raportin luvun ”5 Sotilasvala ja -vakuutus” yhteydessä. Sotilasvakuutus ei tarvitse perustakseen eikä oikeuta mitään opetusta uskonnollisesta sotilasvalasta.

Totesin kanteluissani, että se, että elämänkatsomustieto oli jätetty vaille aidosti omaa asemaansa, että siitä ei ollut mitään omia ohjeitaan eikä omia kattavia ja tunnustuksettomia oppimateriaalejaan, että siitä tiedotettiin hyvin huonosti ja että sen virheitä ei korjattu edes pyynnöistäni huolimatta, jolloin siis opettajien valvonta oli jätetty retuperälle, osoitti, että sotilaspapit olivat keltottomia ja väärin asennoituneita vastaamaan elämänkatsomustiedon opetuksesta.

Palaan sotilaspapeille vuonna 2013 tehtyyn kyselyyn. Havaintona sanotaan, että oppitunti ”uskonto, elämänkatsomus, kansalaisvastuu” poistetaan, vaikka se siis pidettiin, silloin harvoin kuin se pidettiin, vain valtionkirkkoihin kuuluville. Rehellinen tunnustus uskonnon oikeasti vähäisestä merkityksestä varusmiehelle! Havaintona sanotaan myös, että ”uskontojen ja aatteiden rooli konflikteissa unohdetaan”. Mutta tarkoitetaanko sillä, että se on aiheetta unohdettu, vai, että se on aiheellista unohtaa vastaisuudessa? Edellisessäkin tapauksessa vastaisen opetuksen tunnustuksettomuutta ei sovi loukata; ei siis sovi ajatella niin, että jos uskonnoilla olisikin roolinsa joissain konflikteissa, niin uskonnolla tulisi tällöin olla roolinsa kaikkien varusmiesten opetuksessa ja siis ikään kuin heidän elämässäänkin.

Jatkan raportin esittelemällä listalla sotilaspappien kenttäpiispalle tekemästä esityksestä uusiksi oppitunneiksi.

Oppituntiin ”Kirkollinen työ puolustusvoimissa” ei ketään voitaisi velvoittaa osallistumaan. Tämän työryhmä näkikin ja vaatii luvussa 2.3 sen tilalle aihetta ”Eettinen toiminta ja uskonnonvapaus palveluksessa”.

Myöskään **oppituntiin ”Sotilasvala ja -vakuutus. Tilaisuuksien harjoittelu” ei ketään voitaisi velvoittaa osallistumaan**, sillä sotilasvala on uskonnollinen ja sotilasvalatilaisuuden harjoittelu erittäin. Itse asiassa mahdollisessa yhteisessä opetuksessa sotilasvalasta voisi kertoa vain, että se on uskonnollinen, mutta ei mitään enempää. Yhteisessä opetuksessa ei voisi pohtia, mitä sotilasvalassa tarkoittaa ilmaisu ”kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan edessä”, sillä oikeastihan se ei tarkoita mitään, minkä toteamuksesta olisi kuitenkin vaiettava. Toisaalta ilmaisun muu ääneen pohtiminen olisi uskonnollista julistusta, josta myös olisi pidättäydyttävä.

Muiden esitettyjen oppituntien aiheiden sanamuodot on muotoiltu tunnustuksettomiksi. Itse oppitunnit myös voitaisiin pitää ja ne pitäisi pitää tunnustuksettomasti.

Oppitunnilla ”Kaatuneiden huolto” olisi esitettävä seuraava karu seikka. Kantelussaan 20.10.1998 eduskunnan oikeusasiamiehelle (dnro 2129/4/98) yliluutnantti Jussi Anttila kysyi, miten hän voi olla varma, ettei häntä sota-aikana kaatuessaan siunata uskonnollisin menoin. Mutta vastaus on yhä edelleen: Ei mitenkään! Kuitenkaan kirkkoon kuulumattoman kunnialliseen hautaamiseen ei kirkko kuulu, jolloin

kirkon olisi pysyttävä loitolla nykyään myös hautaustoimilain perusteella.

2.3 Työryhmän esitykset

Yhdistyksemme vastustaa yhteistä etiikan opetusta puolustusvoimissa, sillä opetuksen tunnustuksettomuudesta ei ole takeita, jolloin opetus loukkaisi uskonnonvapautta. Yhdistyksemme myös vastustaa sotilaspappeja (mukaan luettuina varusmiespapi) yhteisten oppituntien opettajina perustein, jotka esitin luvun 2.2 tarkastelussani.

Työryhmä siis esittää moniammatillista ja vuorovaikutteista kokonaisuutta tukemaan varusmiesten (ase- tai aseettomassa palveluksessa) ja naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien naisten palvelusta, elämänhallintaa sekä sodan ajan eettistä toimintakykyä.

Näistä tavoitteista mikään ei vaadi eikä oikeuta uskonnon sotkemista opetukseen.

Raportin mukaan oppituntien painopiste olisi peruskoulutuskaudella ja johtajakoulutuksessa.

Työryhmä siis ohittaisi ammattiupseerien koulutuksen, jonka ongelmallisista tunnustuksettomuuden loukkauksista kerroin kanteluissani. Mutta se ei kai kuulunut työryhmän toimeksiannon piiriin. Lähempänä varusmieskoulutusta olisivat kuitenkin reserviläisten kertausharjoitukset ja rauhanturvajoukkojen koulutus; niissä saattaa olla eettistä opetusta, jonka tällöin tulee olla uskonnotonta, jos opetus on tarkoitettu yhteiseksi.

Raportin mukaan kokonaisuuden suunnittelusta vastaisi Pääesikunta, sen koulutusosasto. Pääesikunta vastaisi oppituntikohtaisten pedagogisten käsikirjoitusten laatimisesta. Oppituntin sisällön suunnitteluun kuuluisi myös sen määrittäminen, mitä opetukseen ei sisälly. Työryhmän mukaan *tällä varmistettaisiin opetuksen uskonnottomuus, tunnustuksettomuus* ("tunnustuksettomuus" täytyy olla kirjoitusvirhe) ja *julistuksettomuus*.

Työryhmä siis esittää uskonnotonta opetusta.

Se, että määritettäisiin, mitä opetukseen ei sisälly, vaatisi myös valvontakoneiston. Palaan tähän alla.

Huomautan, että jo opetuksen uskonnottomuudesta seuraa sen tunnustuksettomuus ja julistuksettomuus. Uskontojen naturalismiin pitäytymättömiä oppeja ei nimittäin todisteta kokeellisesti oikeiksi eikä niitä johdeta loogisesti tunnetuista tosiasioista, vaan ne *julistetaan*. Opetuksessa tällaisen julistuksen ottaminen pohjaksi taas tarkoittaa näiden oppien *tunnustamista*. Termi tunnustuksettomuus jo yksinään tarkoittaa juuri uskonnottomuutta, *sekulaariutta*. Esimerkiksi EU:n varsinaisissa Eurooppa-kouluissa on oppiaine nimeltään tunnustukseton etiikka, joka opetussuunnitelmansa perusteella vastaa suomalaista elämäkatsomustietoa ja olisi tälle kansainvälinen käänös. Mutta suorasukainen termi "uskonnottomuus" on sikäli hyvä, että sitä ei oikein voi vääristellä.

Yhdistyksemme mielestä vain uskonnoton, sekulaari, tunnustukseton opetus voisi olla yhteistä. Tässä olemme samaa mieltä työryhmän esityksen kanssa.

Lukioon tulee yhteinen tunnustukseton etiikan opetus valtioneuvoston päätettyä 13.11.2014 uudesta, 1.8.2016 voimaan tulevasta tuntijaosta. Filosofian toisesta eli filosofisen etiikan kurssista tulee pakollinen. Vanha oppiaine filosofia otettiin oivaltavasti riidattomaksi pohjaksi yhteiselle opetukselle. Sikäli yhteinen uskonnoton etiikan opetus olisi puolustusvoimissakin mahdollista toteuttaa, vaikka siis vanhaa oppiainepohjaa ei olekaan tarkoitukseen valmiina (koska kerran elämäkatsomustiedoksikin kutsuttu tunnustukseton etiikan opetus on ollut lyötynä laimin).

Vaadin kanteluissani, että puolustusvoimien elämäkatsomustiedon opetuksen on oltava oikeasti tunnustuksetonta ja että kanteluideni mahdollisesti aiheuttamien muutosten jälkeenkin sen varsinaisen kohdejoukon, valtionkirkkoihin kuulumattomien, opetuksen on oltava tunnustuksetonta. Tämän vaatimuksen tulee toteutua myös esitetyssä yhteisessä opetuksessa. Tunnustukseton opetus ei sisällä uskontojen kritiikkiä ja on siksi kelvallinen myös niille, joilla on uskonnollinen vakaumus, erityisesti valtakirkon mukaisesta poikkeava.

Mutta Pääesikunnan koulutusosasto onnettomasti sisältää puolustusvoimien kirkollisen alan. Siksi ei ole varmaa, että Pääesikunta noudattaa työryhmän esitystä opetuksen uskonnottomuudesta opetusta suunnitellessaan. Palaan tähän alla.

Työryhmän mukaan Pääesikunta antaisi suosituksen pääsääntöisistä oppituntien pitäjistä. Vain sotilaspappien pidettäväksi tarkoitettuja oppitunteja ei olisi. Tämän on mielestäni ymmärrettävä niin, että minkään oppituntin pitäjien joukkoa ei saisi myöskään rajoittaa sotilaspappien ohella vain varusmiespappeihin.

Siis jokaista oppituntia pitämään pitäisi pystyä myös muun henkilöstön. Jos pedagogiset käsikirjoitukset vastoin työryhmän esitystä ohjaisivat kertomaan valtakirkon käsityksistä, opettajalla olisi kuitenkin oman uskonnonvapautensa perusteella oikeus (ja kuulijoiden uskonnonvapauden tähden myös velvollisuus) pitäytyä naturalismissa ja ohittaa sellaiset uskonnolliset käsitykset. Siksikin opetuksen on oltava uskonnotonta jo suunnitelmista lähtien.

Työryhmän mielestä toisaalta sotilaspapit voisivat koulutuksen saatuaan pitää tarvittaessa kaikki oppitunnit, pois lukien lääkärin ja sosiaalikirurgin tunnit.

Viittaus sotilaspappien lisäkoulutukseen tarkoittanee myös sitä, että koska työryhmän mielestä oppituntien pedagogisten käsikirjoitusten olisi rajoitettava opetus tunnustuksettomaksi, niin sotilaspapit pitäisi opettaa pois heidän teologisen koulutuksensa ja työkokemuksensa mukaisesta tunnustuksellisesta otteesta ja kuvitelmas- ta, että heillä edelleen olisi oikeus sellaiseen.

Työryhmän esitys ensimmäisen oppituntin aiheen muuttamisesta muotoon ”eettinen toiminta ja uskonnonvapaus palveluksessa” sekä esitys, että sen oppituntin voisi pitää sotilaspapin lisäksi perusyksikön päällikkö tai vääpeli, on oikea.

Työryhmä hyväksyisi sotilaspapit opettajiksi. Mutta raportin sanat, että opetuksessa ei ole kyse uskonnon harjoittamisesta, pitää ymmärtää niin, että myös uskonnon oppeja totena esittävä opetus olisi uskonnon harjoittamista, vaikkakaan ei välttämättä hartauden harjoittamista.

Työryhmä kertoo pitävänsä tärkeimpänä, että asevelvollisten osaamisen ja sodan ajan joukkojen toimintakyvyn kannalta tarkasteltuna tarpeellisiksi katsotuille oppi-

tunneille voivat osallistua kaikki varusmiehet ja naisten vapaaehtoista asepalvelusta [ei: -velvollisuutta] suorittavat naiset, riippumatta siitä, mihin kansanryhmään tai uskontokuntaan he kuuluvat. Raportti toistaa, että oppituntien tulee olla uskonnottomia ja tunnustuksettomia, jolloin niiden sijasta ei ole tarpeen järjestää erillistä eettistä opetusta.

Äskeisessä on jätetty suoraan mainitsematta uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat ja myös ne uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat, jotka haluavat mieluummin sekulaarin kuin uskontoisen opetuksen. Mutta epäilemättä työryhmä ajattelee juuri näitä vaatiessaan aivan oikein opetuksen uskonnottomaksi.

Työryhmä oli käsitellyt näkemystä, että sisällöstä riippumatta sotilaspapin opetus ei voi olla uskonnotonta eikä tunnustuksetonta.

Sotilaspappien päästäminen opettamaan vaarantaakin opetuksen sisällön. Sotilaspapit eivät ole omiaan puolustamaan opetuksen uskonnottomuutta. On myös huomattava kenttäpiispan vahva asema opetuksen suunnittelussa.

Työryhmän mielestä sotilaspappien korvaaminen opetuksessa vaatisi uusien henkilöiden palkkaamista tai tuntipalkkioperusteista opetusta.

Sotilaspappeja olisikin korvattava uudella sekulaarilla tukihenkilöstöllä. Tärkeintä ja kiireisintä olisi kuitenkin ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö sekulaaria opetusta suunnittelemaan. Se ei voisi paljoa maksaa.

Työryhmän mielestä sotilaspapin virkapuvun käyttäminen asettaa sotilaspapeille erityisen velvoitteen pitäytyä puolustusvoimien johdon hyväksymässä opetuksen sisällössä.

Mutta ongelmana onkin se, että puolustusvoimien johto hyväksyisi silloin sellaisen yhteisen opetuksen sisällön, joka olisi sotilaspapeille ja valtakirkolle sopivasti uskonnollinen.

Sotilaspappien käyttö sekulaarissakin opetuksessa olisi sikäli ymmärrettävää, että jos heitä puolustusvoimissa on, niin silloin he opetuksella kuittaisivat osan palkkaansa. Mutta toisaalta oppilaan kannalta kyseessä olisi valtionkirkkojen tukeminen julkisen vallan (muussakin) toiminnassa, mitä oppilas voisi pitää vastenmielisenä ja haitallisena.

Kenttäpiispa Pekka Särkiön malli 7.4.2014. Tarkoitan tällä kenttäpiispa Särkiön 19-sivuista diaesitystä *Kirkollisen työn tulevia linjauksia — valmistelukokous 7.4.2014*. Tämä päivitti hänen 18-sivuisensa diaesityksensä *Kirkollisen työn tulevia linjauksia EOA:n päätöksen jälkeen*, johon apulaisoikeusasiamies viittasi lausunnossaan 31.3.2014. Uusin päivitys on varmaankin se minulle sisällöltään toistaiseksi vielä tuntematon asiakirja, jonka eduskunnan puolustusvaliokunta liitti kokouksensa 19.2.2015 pöytäkirjaan asiassa *PUO 3/2013 vp kirkollinen toiminta puolustusvoimissa*, jossa hän (mutta ei ketään puolustusministeriöstä) oli valiokunnassa kuultavana.

Lainaan ensin diaa ”Opetuksen linjauksia jatkossa 2”:

Oppitunnit kaikille yhteisiä

- + Opetukseen ei tällöin sisälly tunnustuksellisia tai julistuksellisia elementtejä.
- + Aiheet eivät ole leimallisesti uskonnollisia.

- + Oppituntien kuvaukset ja pedagogiset käsikirjoitukset tuottaa Pääesikunnan koulutussektori.

Viimeisen kohdan lainasin, koska se mainitsee myös oppituntien kuvaukset toisin kuin työryhmän raportti.

Toisen kohdan mukaan aiheet eivät siis olisi **leimallisesti** uskonnollisia — mutta olisivat täten uskonnollisia kuitenkin. Tämä on ristiriidassa sen työryhmän esityksen kanssa, että yhteinen opetus on uskonnotonta. Lisäksi uskontojen opit voidaan opetuksessa tuoda esille vain julistamalla ja niillä on merkitystä opetuksessa vain tunnustettuina. Siksi ensimmäisen kohdan väite, että opetukseen ei sisältyisi tunnustuksellisia tai julistuksellisia elementtejä, on toisen kohdan perusteella molemmilta osiltaan väärä. Näin ollen ensimmäisen kohdan johtopäätöksestä ”Opetukseen ei *tällöin* sisälly” seuraa, että otsikon sisältämä väite, että (Särkiön mallin) oppitunnit voisivat olla kaikille yhteisiä, on väärä sekkin.

Mitä uskonnollisia aineksia opetuksessa Särkiö tarkoittaisi? *Ruotuväki* 3/2014 (6.2.2014) haastatteli häntä: ”Yksi vaihtoehto on, että sotilaspapin oppitunnit olisivat eettistä opetusta ja Saksan sekä Viron tapaan kaikille palvelusta. Kristilliseen etiikkaan osana yleiseurooppalaista kulttuuria viitataan jatkossakin. Esimerkiksi kultaista sääntöä ja kymmentä käskyä ei voi ohittaa.” Viittaus kymmeneen käskyyn on peruste kieltäytyä osallistumasta koko opetukseen. Toisaalta hän rinnasti kenttähartaudet koulun kevätjuhlan suvirteen (molemmat ovatkin uskonnonharjoittamista) mukamas osana suomalaista kulttuuria; tästä häntä oikaisi apulaisoikeusasiamies lausunnossaan. Särkiö on yhtä väärässä arvioissaan kristillisestä etiikasta. Etiikan kultainen sääntö on kristinuskoa vanhempi, kaiketi ihmisyyhteisöillä aina ollut. Käskystä ”Älä tapa” voi syntyä häiritsevän kristillinen keskustelu, ja kuitenkin puolustusvoimissa koko käsky on selitettävä toisin kuin sananmukaisesti, vaikka se on ”Jumalan Siinain vuorella kivitauluissa antama”.

Kristillistä aiheista oppitunnilla kaatuneiden huollosta jo arvostelin luvun 2.2 tarkastelussani.

Kenttäpiispan mallissa yhteinen opetus olisi siis uskontoista, ja sitä opettaisivat sotilaspapit.

Lisäksi ev.-lut. kirkko kaiketi vaatinee, että sen oppeja esitellään opetuksessa. Mutta se juuri aiheuttaisi kestävämmän ongelman yhteiselle opetukselle. Kirkko ei vain välittäisi siitä.

Keille sitten uskonto, erityisesti kirkollinen, ja sotilaspapit yhteisessä eettisessä opetuksessa voisi olla erityisen vastustettavaa? Muutaman vuoden kuluttua palvelukseen tulee lukion uuden tuntijaon mukaisessa yhteisessä (filosofisessa) etiikassa olleita; heille puolustusvoimien yhteisessä etiikassa uskonnon mukanaolo voisi tuntua todella omituiselta ja väärältä. Palvelukseen olisi tulossa myös nuoria, joiden uskonnonvapautta on raskaasti loukattu sillä, että he ovat joutuneet olemaan kirkon jäseniä vastoin tahtoaan 18 vuoden ikään asti ja silloin myös uskonnon opetuksessa (lukiossa kyllä opiskelija voi kieltäytyä uskonnon kursseista sillä hinnalla, että joutuu suorittamaan kolme tai pian vain kaksi pakollista elämäkatsomustiedon kurssia päästyään vihdoinkin eroamaan kirkosta); sellainen nuori ei ehkä sulattaisi sitä, että

joutuisi puolustusvoimien opetuksessa kirkon ahdistavaan kuristukseen jälleen. Varusmiehellä (ja ”varusnaisellakin”) voi olla lapsi, jonka päivähoidon ja esiopetuksen järjestäminen uskonnottomasti olisi osoittautunut hyvin vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi tai jonka elämäntiedon opetuksen järjestelyissä olisi lainvastaisuuksia (olen kannellut!) ja opetuksen laatu aiheettoman huonoa; sellainen varusmies voisi odottaa, että ainakin hänen, aikuisen, saama opetus olisi ongelmattomasti uskonnottomaa. Varusmies on saattanut elää koko (aikuisen) elämänsä uskontojen ulkopuolella tai vaikka kirkossa käymättömänä kirkon jäsenenä, jolloin hän vaikkapa vasta varttuneempaan lykkäysten jälkeen joutuisi sitten asepalveluksessa pakosta seuraamaan mielettömiä uskonnollisia käsityksiä ja voisi tällöin tuntea suurta vierautta ja kokea tilanteensa vääryydeksi. Kuka tahansa, jota kirkon valta ja kirkon suoraa valtaa suurempi hegemonia yhteiskunnassa ahdistavat, voisi kokea vääryytenä joutumisensa tämän hegemonian seurausten kynsiin uskonnollisessa opetuksessa. Muiden uskonnollisten yhteisöjen kuin valtionkirkkojen jäsenet eivät välttämättä halua mitään omasta uskonnostaan asepalvelukseensa, mutta eivät tällöin myöskään valtakirkon oppeja. Kaikki, jotka kavahtavat erinäisiä ehdotuksia uskontotiedosta koulussa eli siis kaikille pakollisesta (käytännössä luterilaisesta) uskonnonopetuksesta, voisivat havaita, että puolustusvoimien uskonnollisessa etiikan opetuksessa kyse olisi samasta asiasta.

Kaiken kaikkiaan olisi ihmisiä, jotka kärsisivät kenttäpiispan (ja kirkon) mallisesta opetuksesta niin paljon, että eivät tyytyisi olemaan hiljaa, vaan vaatisivat tilanteeseen korjausta. Ensimmäinen ääneen kritisoija voisi aivan hyvin tulla yllä karkeasti hahmottelemieni kaltaisten tapausten ulkopuolelta. Potentiaalinen kritisoija kieltäytyisi ehkä oitis asepalveluksesta (ja silloin samasta syystä myös aseettomasta palveluksesta puolustusvoimissa), koska ei haluaisi asettaa uskonnonvapauttaan koitteille opetuksen korjauksen ehtimättä kuitenkaan toteutua vielä hänen palvelusaikanaan.

Kenttäpiispan malli vioittaisi siis uskonnonvapautta.

Onkin siksi syytä lainata kokonaisuudessaan Särkiön dia ”Opetuksen linjauksia jatkossa 3”:

Tulisiko joitakin oppitunteja pitää eri opetusryhmissä, jolloin oman uskonnon opetuksen elementti mahdollistuisi (vrt. koulujen uskonnon opetus)?

- + Ehkä muutaman oppitunnin kohdalla voisi olla syytä varata mahdollisuus opetuksen eriyttämiseen? (sotilasvala, -vakuutus, kuoleman ja ristiriitojen kohtaaminen).
- + Tunnustuksettoman opetuksen pitäjiä voivat olla sopivan koulutuksen ja osaamisen omaavat PV henkilökunnasta.
- + Linjan selkeyden ja käytännön järjestelyjen puolesta kaikkien opettaminen yhdessä on perusteltua. Tämä on myös EOA:n kanta.

Aluksi totean viimeisestä kohdasta, että kanteluideni lopullisessa ratkaisussa apulaisoikeusasiainmies hyväksyi myös eriytetyn opetuksen, jossa valtionkirkkoihin kuuluvilakin olisi täysi valinnan vapaus, eli siis aikuislukion mallin. Selvästi hän olisi tällöin hyväksynyt myös ensimmäisen kohdan mukaisen osittain eriytetyn opetuksen.

Sikäli kuin Pääesikunta toteuttaisikin, kuten suuri uhka on, työryhmän esittämän uskonnottoman etiikan opetuksen sijasta aiemmin esittelemäni kenttäpiispa Särkiön mallin uskontoa sisältävästä etiikan opetuksesta, ensimmäisen kohdan mukainen korjaus kenttäpiispan malliin olisi tarpeen. Joidenkin tiettyjen oppituntien opetus pitäisi siis eriyttää joko kokonaan tai osaksi niin, että uskontoa sisältävä opetus erotetaan tunnustuksettomaksi jäävästä opetuksesta. Uskontoisen opetuksen pitäisi sotilaspappi, ja keskimmäisen kohdan mukaisesti tunnustuksettoman opetuksen taas pitäisi joku muu puolustusvoimien henkilökuntaan kuuluva, mikä tunnustuksettomalle opetukselle olisi eduksi. Kukin varusmies tekisi sitten valinnan, kumpaan osaan osallistuisi.

Viimeisessä kohdassa Särkiö kuitenkin torjuu eriytetyn opetuksen toisaalta väittämänsä linjan selkeyden ja toisaalta käytännön järjestelyjen puolesta.

Käytännön järjestelyillä Särkiö tarkoittaa tietysti opetusryhmän jakautumista kahtia ja kahden rinnakkaisen opetustilan tarvetta, mutta tähän voidaan huomauttaa, että pienemmät ja homogeenisemmat opetusryhmät tarjoaisivat paremmat keskustelu- ja vuorovaikutusympäristöt. Kustannuskysymys saisi myös väistyä sen tieltä, että kyse on uskonnonvapaudesta. Nimenomaan uskonnon tuonti opetukseen olisi ongelma uskonnonvapaudelle, ja jos puolustusvoimat välttämättä haluaisi uskontoa opetukseen aiheuttamatta samalla uskonnonvapaudelle ongelmia, sen olisi siitä rahallinen hinta maksettava. Kustannus jäisi myös pienemmäksi nykymalliin (ainakin periaatteessa kauttaaltaan rinnakkaiset kirkolliset oppitunnit ja elämänkatsomustiedon opetus) verrattuna, jos muut kuin eriytetyt oppitunnit sovittaisiin suosiolla jätettävän tunnustuksettomiksi (siis uskonnottomiksi).

Mutta tätä ei Särkiö halua, vaan hän haluaa pakottaa kaikki uskontoiseen opetukseen. Hän puhuu perustelukseen kaunistelevasti mutta tyhjästi ”linjan selkeydestä”. Seurauksena olisi kuitenkin aivan aiheeton uskonnonvapauden loukkaus ja pysyvien ongelmien tuottaminen opetukseen.

Tarjoan paremman korjausmallin. Järjestettäköön yhteisen tunnustuksettoman opetuksen rinnalle tai pikemminkin jatkoksi ”sotilaspapin kyselytunnit” niille, joiden mieltä polttavat kysymykset kristillisestä etiikasta kuten yllä kertomallani lailla käskystä ”Älä tapa”. Muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuin valtionkirkkoihin kuuluvat varusmiehet voivat kääntyä oman yhdyskuntansa puoleen puolustusvoimien ulkopuolella, kuten ovat aina tarvitessaan kääntyneetkin.

Työryhmä vastaan kenttäpiispa. Työryhmä ja kenttäpiispa kumpikin esittävät yhteistä eettistä opetusta, jonka työryhmän mukaan tulisi olla uskonnotonta mutta kenttäpiispan mielestä uskontoista. Uskonnonvapautta kunnioittava yhteinen opetus ei voikaan olla uskontoista. Työryhmä oli puolustusministeriön asettama, mutta lopullisen päätöksen opetuksesta tekee kuitenkin Pääesikunta kaiketi kenttäpiispan esityksen perustalta. Seuraisi siis pysyviä ongelmia.

Ongelmien alkusyy on se, että työryhmä ei pitänyt kiinni siitä, että on oltava kuten nykyisinkin tunnustukseton elämänkatsomustiedon opetus ja siitä erillään kirkollinen opetus, mutta että aikuislukion mallin mukaisesti edellinen avattaisiin myös valtionkirkkoihin kuuluvien valittavaksi ja sen itsenäinen asema vahvistettaisiin

(opetuksen tavoitteet, opetusmateriaalit, etusijassa sekulaari opettajisto, tiedotus). Sellaiseen työryhmän ja ministeriön voima olisi ehkä riittänyt. Nyt kenttäpiispan mallin mukainen yhteisopetus tietoisesti tuhoaa jokaiselta uskonnottoman opetuksen mahdollisuuden.

Mutta työryhmä ehkä jopa halusi yhteisen opetuksen tai sellaiseen mukautui. Tällöin se aivan oikein havaitsi, että opetuksen on siksi — ja muutenkin — oltava uskonnotonta. Mutta työryhmän voima ei siis riittäisi tästä ehdosta kiinni pitämiseen.

Filosofian etiikan kurssi tarjosi lukion uudessa tuntijaossa mahdollisuuden järjestää yhteinen uskonnoton etiikan opetus. Maanpuolustuskorkeakoulun opettajistossa on ollut filosofiaan syventymistä, mutta Maanpuolustuskorkeakoulun ehdotus yhteisestä etiikan opetuksesta ei valitettavasti ollut filosofiaan pitäytyvä.

Elämäkatsomustiedon niminen tunnustukseton etiikan opetus on puolustusvoimien mukaan ollut riittävän hyvää tarkoitukseensa sotilaan koulutuksessa sitä päätellen, että eräät kanteluissani siitä esittämäni moitteet on torjuttu. Sikäli elämäkatsomustieto olisi tarjonnut vanhan, koetellun pohjan yhteiselle uskonnottomalle etiikan opetukselle. Mutta MPKK hylkäsi sen. Joka tapauksessa elämäkatsomustiedon hyväksytty olemassaolo osoittaa, että uskonto ei ole välttämätön opetuksessa ja että se voidaan ja pitääkin pitää uskonnonvapauden tähden poissa niiden opetuksesta, jotka eivät uskontoa halua.

Yhteiseksi tarkoitettuun opetukseen ei mahtuisi, että valtakirkko saisi siinä aseman kuten esittämään kantansa sotaan ja maanpuolustukseen tai kuolevan sotilaan henkiseen tukeen. Kysymys, onko oikeutettuja sotia, on luonnollinen ja välttämätön puolustusvoimien etiikan opetuksen aihe, mutta tunnustukseton etiikka antaa siihen parhaan järkipohjaisen pohdintamahdollisuuden. Yleisen palvelusohjesäännön 2009 liitteen 10 otsikko ”Uskonnollisia erityiskysymyksiä”, vaikka liite itsessään koskee eräiden uskonnollisten vähemmistöryhmien juhlapäiviä ja vastaavia asioita, kertoisi parhaiten, miten kristinuskon kantoja maanpuolustukseen tulisi tarkastella (jos lainkaan): erillisessä opetuksessa, uskonsa puolesta kiinnostuneille. Sekulaari henkinen tuki kriiseissä olisi tähdellisempi järjestää kuin kirkolle mahdollisuus kertoa yhteisessä opetuksessa kuolevan mahdollisista uskonnollisista, uskonnon itsensä herättämisestä, muille kuulumattomista tarpeista.

Kuvitelma, että uskonto olisi välttämättömyys sotilaille, on väärä, ja tästä kuvitelmasta seuraava johtopäätös, että kirkon tulisi siksi saada näkyä yhteisessä opetuksessa, on väärä sekin. Muutoinhan olisi syytä tehdä kutsunnoissa uskovaisuudesta ja hylätä ateistit ja uskontojen suhteen välinpitämättömät palvelukseen kelpaamattomina. Vakavammin puhuen kirkon näkyminen opetuksessa saisi kirkkoa ehkä hyvinkin perustelluista syistä karsastavan varusmiehen ihmettelemään, onko hän asepalvelusta varten vaiko asepalvelus kirkkoa varten.

”Uskovaisuustestejä” laajoina tilastollisina haastattelututkimuksina kyllä tehdään säännöllisin väliajoin, ja ne osoittavat, että niitä, jotka ”uskovat, kuten kirkko opettaa”, on vain suhteellisen vähän, eritoten nuorissa, ja että osuus on vähenemään päin. Tämänkään tähden kirkkoa ei saa ja on turhakin päästää yhteiseen opetukseen.

Työryhmä esitti, että oppituntien sisällön suunnitteluun kuuluisi myös sen määrittäminen, mitä opetukseen ei sisälly. Näkisin tämän tarkoittavan, että ministeriö asettaisi puolustusvoimille rajauksen, että uskonto ei yhteiseen opetukseen kuulu. Pääesikunta sitten toteuttaisi opetuksen suunnittelun rajauksen puitteissa ja lisäksi ohjeistaisi erityisesti opettajina toimivat sotilaspapit, että nämä eivät voi rajauksesta poiketa. Se, että opetuksessa todella noudatettaisiin rajausta, vaatisi ainakin jälkikäteisen valvonnan, joka parhaimmillaan olisi puolustusvoimien sisäisesti, ei eduskunnan oikeusasiamiehen kautta toimiva.

Mutta kirkko ehkä hegemoniallaan yhteiskunnassa saa opetuksen kirkollistettua. Toivon silti, että työryhmä pitää kiinni esityksestään; sillä on siihen oikeus. Jos kuitenkin jatkovalmistelussa ministeriössä katsotaan, että uskonnon mukaan tuominen opetukseen on sallittava, niin tällöin opetus olisi osittain eriytettävä niin, että kuitenkin pääosa opetuksesta olisi yhteistä uskonnotonta ja uskonto sitten omissa erillisissä jaksoissaan uskonnottoman opetuksen rinnalla toteutettuna mahdollisesti keskustelevasti kuten sotilaspapin kyselytunteina.

3 Hartaudet ja jumalanpalvelukset

3.1 Nykytila

Minulle oli uutta se raportissa kerrottu, että sotilaspapit järjestävät myös uskonnottomia ja tunnustuksettomia tilaisuuksia, joihin voi liittyä vapaaehtoinen uskonnollinen osa, esimerkiksi kenttäehtoollinen. Toivottavasti työryhmä on tarkastanut edes joidenkin tuollaisten tilaisuuksien sisällön varmistuakseen siitä, että yhteinen (ilmeisesti palvelukseen kuuluva) osa on todellakin uskonnoton ja tunnustukseton. Sotilaspapit voisivat nimittäin väittää joitakin puheitaan uskonnottomiksi ja tunnustuksettomiksi, ja kokea itse ne sellaisiksi, vaikka ulkopuolisen mielestä ne eivät sellaisia olisi, sillä uskonnollisuutta ei ole vain hartauden harjoittaminen. Käytännössä on joka tapauksessa se ikävä puoli, että varusmies voi joutua vastoin tahtoaan kuuntelemaan sotilaspappia ja tukemaan näin kirkon toimintaa puolustusvoimissa. Tavoittelemassani maallisessa valtiossa se ei olisi mahdollista. Sen sijaan myös ev.-lut. ja ortod. kirkkojen suhteen tulisi menetellä kuten muidenkin uskonnollisten yhdyskuntien kanssa luvun 3.1 viimeisessä kappaleessa kuvatulla tavalla.

Raportin mukaan hartauksien ja jumalanpalvelusten sijaan järjestettävän eettisen opetuksen järjestäminen ja laatu vaihtelevat. Mutta kyseessä on vain osa elämäntutkimustiedon muutenkin huonoista opetusjärjestelyistä ja sotilaspappien oikean motivaation puutteesta. Toisaalta hartaudet ja jumalanpalvelukset eivät ole etiikkaa, joten on aivan paikallaan, jos eettistä opetusta ei järjestetä. Pitäisikin ehkä järjestää muuta ohjelmaa, esimerkiksi (yhteis)laulua tai soitettua musiikkia.

3.2 Työryhmän esitykset

Työryhmä esittää, että hartaudet ja jumalanpalvelukset ovat vapaaehtoista toimintaa ja että ne myös sellaiseksi palvelusohjelmiin merkitään. Esitys on kannatettava sekä varusmiehen tosiasiallisen uskonnon harjoittamisesta kieltäytymisen mahdollisuuden turvaamiseksi että julkisen vallan neutraalisuuden vaatimuksen kannalta.

Hartauksien ja jumalanpalvelusten pitäminen edelleen palvelusohjelmassa toisi myös sen haitan, että siihen vedoten voitaisiin sitten vaatia, että myös palvelusohjelmassa olevassa eettisessä opetuksessa olisi oltava uskonnollisia osia vastoin sitä, että tämän opetuksen tulisi olla kaikille yhteistä. Nyt työryhmän esitykset luvuissa 2.3 ja 3.2 ovat linjassa keskenään.

Työryhmä jättää Pääesikunnan harkittavaksi, järjestetäänkö vapaaehtoisen uskonnollisen toiminnan rinnalle vaihtoehdoksi (muuta, tai oikeastaan varsinaista) eettistä toimintakykyä kehittävää opetusta. Sinänsä uskonnollisen toiminnan rinnalle ei tarvita mitään vapaaehtoistakaan toimintaa kuten ei elämässä muutenkaan. Joka tapauksessa työryhmän esitys mahdollisen eettisen opetuksen tavoitteiden ja sisällön suunnittelemisesta Pääesikunnan johdolla on oikea, kunhan tällöin ymmärretään, että opetuksen on oltava tunnustuksetonta. Työryhmän vaatimus, että opetuksesta vastaavat tarvittavan osaamisen omaavat henkilöt, on oikea, kunhan tällöin ymmärretään, että opettajina sotilaspappeja paremmin toimintaan osallistumaan houkutelisivat muut ammattiryhmät.

Kuten luvun 3.1 osalta totesin, vaihtoehtoisen eettisen opetuksen voisi korvata muu ohjelma, kuten yhteislaulu tai soitinmusiikki.

Työryhmän esitys, että puolustusvoimien yhteydenpitoa vapaa-ajattelijoihin tai vastaavien suuntausten edustajiin on lisättävä, on sinänsä kannatettava, mutta yhteydenpidon sitominen sotilaspappeihin ei. Ateismi ja pasifismi eivät niin teoriassa kuin käytännössäkään ole sidoksissa toisiinsa, joten aseellisen palveluksen suorittaneita naturalistisen todellisuuskäsityksen ja sekulaarin etiikan tuntijoita saattaisi yhteydenpito puolustusvoimiin kiinnostaa erityisesti varusmiesten auttamisessa uskonnonvapauden kysymyksissä.

Työryhmä esittää, että ampuma- ja taisteluharjoitusten ohjelmaan sisältyisi toimintakyvyn ylläpitämiseksi vapaamuotoisempia kaikille tarkoitettuja uskonnottomia ja tunnustuksettomia tilaisuuksia, mutta sotilaspappien järjestämistä vastuulla. Kaikeksi niihin olisi osallistumisvelvollisuus. Tällöin on pidettävä tarkka huoli siitä, että uskonto erotetaan täysin niistä mahdolliseen tilaisuuden päättävään vapaaehtoiseen uskonnolliseen hetkeen. Jos harjoituksiin osallistunut joutuisi yllättäen vastenmielisesti kuuntelemaan uskontoista puhetta, hän ärsyyntyisi jo uskonnonvapautensa loukkauksesta, ja hänen rasituksestaan palautumisensa kärsisi.

Ruokarukousten onneton mainitseminen johtunee Opetushallituksen uusista ohjeista, joita arvostelin yllä. Pääesikunnan ei pidä antaa niistä mitään toimintaohjeita, sillä pätee edelleen se, että ruokarukouksen saa kukin halutessaan lausua hiljaa mielellään, muiden taas sen havaitessaan pidättäytyessä silloin hänelle puhumisesta. Sen sijaan mitään ohjattuja ruokarukouksia yleisissä ruokailutilanteissa ei voi eikä saa olla, vaikka ehkä joissakin erityisissä kirkollisissa kokoontumisissa.

4 Sotilasparaatien kenttähartaus

4.1 Historia ja nykytila

Kenttähartauksien historia on ruma, sillä niihin joutuivat (jopa) valtionkirkkoihin kuulumattomatkin osallistumaan vielä hiukan yli 15 vuotta sitten. Tiedän yhden,

jolta juuri siitä syystä jäi asepalvelus suorittamatta, koska hänelle ilmeisen ongelmallisena tapauksena lähetettiin lopullinen palvelukseenastumismääräys juuri liian myöhään. Kantelutoiminta johti aikanaan korjaukseen.

4.2 Kokeilut kesällä 2014

Kokeilematta siis jäi se Yleisen palvelusohjesäännön sallima mahdollisuus, jonka apulaisoikeusasiamieskin lausunnossaan nosti esiin, että kenttähartauden sijasta olisi pidetty jumalanpalvelus ennen paraattia. Se ei olisi jakanut paraatijoukkoja, kuten kenttähartaus kokeilussa jakoi, eikä paraatin mahdollisen yleisön olisi tarvinnut seurata uskonnon harjoittamista. Kokeilussa ei kenttähartauteen osallistumattomille kaiketi järjestetty kenttähartauden ajaksi ohjelmaa, kuten musiikkia. Miksei? Puolustusvoimien uutinen Karjalan prikaatin vuosipäivän paraatista 5.5.2014 vaikenä kenttähartauteen osallistumattomista.

Mutta sikäli kuin puolustusvoimissa halutaan säilyttää kenttähartaus, mitä itse vastustan, kokeiluiden menettely on ainoa mahdollinen, ja se siis onneksi onnistui.

4.3 Työryhmän esitys

Työryhmän näkemys yhteenkuuluvuudesta ja kiinteydestä joukon toimintakyvyn ja onnistuneen asepalveluksen kannalta keskeisenä tekijänä tuntuu oikealta. Työryhmä haluaa kuitenkin säilyttää paraatin osana kenttähartauden, joka juuri rikkoo yhteenkuuluvuutta ja kiinteyttä. Mutta voi ajatella, että työryhmän ehdottamassa järjestelyssä rikkominen olisi lievintä. Joka tapauksessa yhdistyksemme vastustaa kenttähartauden tapaisia valtionkirkon ilmentymiä julkisen vallan toiminnassa.

Työryhmän ehdotus, että ne paraatin osallistujat, jotka eivät halua osallistua kenttähartauteen, siirtyvät ohimarssin valmistautumispaikalle, on oikea. Tulisi lisäksi harkita, että tälle joukolle olisi omaa ohjelmaansa kenttähartauden ajaksi, kuten musiikkia. Musiikki silloin myös peittäisi kenttähartaudesta mahdollisesti kaiuttimien avulla epäasiallisen kauaksi kantautuvan äänen.

Työryhmän ajatus, että paraatin osallistujia ei joudu muille perustelemaan päästönsä olla osallistumatta kenttähartauteen, on oikea. Perustuslain säännöksessä, että kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen, termi omantunto tarkoittaa itse asiassa vakaumusta ja sisältää tällöin myös vaikkapa tilannekohtaisen tai pysyvän vastenmielisyyden tai välinpitämättömyyden uskontoa tai kirkkoa kohtaan. Myös se, että kenttähartaudesta kieltäytyvä vain vastustaisi kirkon näkymistä julkisen vallan toiminnassa, vaikka ehkä osallistuisi kirkon toimintaan yksityisessä elämässään, sopii perustuslain sanaan. Työryhmä myös korostaa, että osallistuminen tai osallistumattomuus on mahdollista täysin vakaumuksesta riippumatta. Siksi olisi tärkeätä, että asevelvollisia ei koulutettaisi niin, että ”omantunnon vastaisuus” tarkoittaisi jotain aivan ylivoimaista, sillä oikea näkemys perustuslaista on se, että se vain asettaa puolustusvoimille, kenttähartauden järjestäjälle, velvollisuuden antaa itse kullekin oikeuden olla vapaasti osallistumatta kenttähartauteen ja myös syyn tiedottaa yleisölle tästä vapaudesta.

5 Sotilasvala ja -vakuutus

On muistettava, että oikeudellista merkitystä ei sotilasvalalla eikä -vakuutuksella ole. Yhdistyksemme vastustaa sotilasvalaa.

Eduskunta hyväksyi nyt helmikuussa lait (HE 46/2014 vp ja HE 245/2014 vp), jotka poistavat (aiotusti vuoden 2016 alusta alkaen) todistajan ja asiantuntijan uskonnollisen valan yksinomaisen sekulaarin vakuutuksen hyväksi oikeudenkäynnissä toisaalta rikos- ja riita-asioissa ja toisaalta hallintoasioissa. Huhtikuun loppuun mennessä pitäisi lisäksi valmistua hallituksen esitys laiksi, joka poistaisi tuomarivalan tuomarinvakuutuksen hyväksi. Virkavalan poisto virkavakuutuksen hyväksi olisi siten yksinkertainen, aiheellinen toimi. Mutta ehditään ehkä vielä nähdä omituisuus, että uusi ministeri ensin vannoo virkavalan ja sitten antaa tuomarinvakuutuksen.

Hyväksytyissä laeissa vakuutuksissa lukee nyt ”kunniani ja omantuntoni kautta”, kun valmisteluvaiheessa niissä (myös tuomarinvakuutuksessa) vielä luki ”kunnian ja omantuntoni kautta”. Korjaus johtui osaksi sinnikkäistä lausunnoistani. Kannellessani puolustusvoimista oli nimittäin paljastunut, että sotilasvakuutuksesta ei elämäntiedossa ollut omaa opetusmateriaaliaan, vaan sotilaspapeilla oli vain kristillistä sotilasvalaa koskevia taustamateriaalejaan, jotka teoretisoivat sekulaarin ”juhlallisen vakuutuksen” tätä halventaen uskonnolliseksi valaksi ja kuvasivat vakuutuksen sanat ”kunnian” ja ”omantunnon” loukkaavasti ensisijaisesti kristillisinä käsitteinä (”Jumalan kunnia ja Pyhän Hengen ohjaus”) ja vasta toissijaisesti sekulaareina, jolloin vakuutus edellytti ”tietoisesti kristinuskonvastaista kaikesta tuonpuoleisesta riippumattoman ihmisen itsensä jumalointia”. Vaadin siihen perustuen, että jo vääristelevien tulkintamahdollisuuksien vuoksi omistusliitteetön muoto ”kunnian” oli täsmennettävä omistusliitteiseksi. Sotilasvakuutuksessa sanamuoto on oikea.

5.1 Nykytila

Työryhmän mukaan puolustusvoimissa katsotaan sotilasvalan ja -vakuutuksen olevan joukon yhtenäisyyttä korostava tekijä. Mutta kyseessä on joukon yhtenäisyyttä hajottava tekijä, joka vältettäisiin luopumalla uskonnollisesta sotilasvalasta. Mahdollisesti tällöin voitaisiin luopua sotilasvakuutuksestakin.

Yleisen palvelusohjesäännön kohdan 443 mukaan sotilasvakuutus annetaan erillisessä tilaisuudessa, yleensä siten, että siihen osallistuvilla henkilöillä on mahdollisuus seurata valatilaisuutta ja osallistua ohimarssiin. Tämä tulisi korjata seuraavaan muotoon: *Sotilasvakuutus annetaan erillisessä tilaisuudessa siten, että siihen osallistuvat henkilöt eivät joudu seuraamaan valatilaisuutta ja että he osallistuvat mahdolliseen ohimarssiin.* Tämä korjaus olisi työryhmän luvussa 4.3 tekemän sotilasparaatien kenttähartautteen osallistumattomia koskevan ehdotuksen mukainen.

5.2 Työryhmän arviointi

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen 31.3.2014 antamassa lausunnossa ei missään lue seuraavaa: ”uskontoon ja vakaumuksen sitomaton sotilasvalan ja -vakuutuksen antamisen mahdollisuus toteuttaa moniarvoisuutta ja asettaa asevelvolliset yhdenvertaiseen asemaan”. Erityisesti sana ”moniarvoisuutta” ei esiinny lausunnossa. Lausunto ei millään tavoin tue sitä, että tulisi olla erillinen sotilasvala sotilasvakuutuksen

rinnalla. Tämäkin vie pohjaa työryhmän seuraavalta näkemykseltä: ”Kääntäen voidaan sanoa, että mahdollinen yksi muoto, jonka tulisi olla tunnustukseton ja uskonnoton, kaventaisi moniarvoisuutta ja oikeutta uskontoon.” Ei julkisen vallan tule toiminnassaan olla ”moniarvoinen”, vaan kansalaisyhteiskunta on sellainen, eikä kenenkään oikeus uskontoon vaadi sitä, että julkisen vallan tulisi järjestää uskonnon harjoittamisen tilaisuuksia. Mistä asiassa taas on puolustusvoimien suhteen kyse, ilmenee sotilasvakuutuksesta. Uskonnon korostaminen asian yhteydessä antaa sille väärän painotuksen.

Työryhmän kanta, että mahdollinen muutos virkavalan/-vakuutuksen sekä tuomarivalan/-vakuutuksen osalta yhteen, uskonnottomaan vakuutukseen edellyttäisi vastaavaa muutosta myös sotilasvalaan/-vakuutukseen, on juuri oikea. Muistettakoon myös, että tuomarivalasta ollaan luopumassa seuraavalla eduskunnan vaalikaudella.

Uskonnollisesta sotilasvalasta luopuminen olisi hyödyksi myös siksi, että se poistaisi esitetyn sotilasvalaa ja -vakuutusta koskevan yhteisen oppitunnin uhan opetuksen tunnustuksettomuudelle.

Yhteistä sotilasvakuutusta voisi sitten kutsua valaksikin ja juhlistaa yhteisellä valalaululla, joka itsessään on tunnustukseton vala. On huomattava, että ehdotuksia varmaankin tulisi tilaisuuteen liitettävästä, toki palvelusohjelman ulkopuolisesta, vapaaehtoisen osallistumisen varaan jätettävästä uskonnollisesta tilaisuudesta. Mutta siitä ei saisi koitua mitään paineita sotilasvakuutusopetuksen tunnustuksettomuutta kohtaan.

6 Yhteenvedo

Työryhmä ei yhteenvedossaan valitettavasti lainkaan korosta, että sodan ja rauhan eettisiä kysymyksiä ja nuoren elämänhallintaa koskeva yhteinen opetus olisi uskonnotonta. Mutta jos kuitenkin ymmärretään, että tätä työryhmä luvun 2.3 esityksensä perusteella tarkoittaa, niin yhteenvedon ensimmäinen kappale kuvaa rohkeata ja välttämätöntä puolustusvoimien modernisaatiota uskonnonvapauden toteuttamiseksi lainsäädännön puitteissa tilanteessa, jossa puolustusvoimien vielä pitää sotilaspartit palveluksessaan. Uudistus olisi kuitenkin vaatinut myös sekulaarin opetuksen ja henkisen tuen henkilöstön palkkaamista sotilaspappien ohien ja sijaan, myös Pääesikuntaan vastuullisiin aseisiin.

Yhteenvedon toinen kappale kuvaa uudistusta sotilasparaatin kenttähartauksessa, joka on syytäkin jättää ainoaksi muuksi palvelusohjelmaan merkittäväksi uskonnon harjoittamisen tilaisuudeksi kuin toistaiseksi valatilaisuus. Mutta työryhmän tekstistä paistaa, että kenttähartauksen osallistumattomat ohimarssiin valmistautuvat joukot jäävät vaille omaa (mieluiten peitemusiikkista tai keskittymistä vaativaa) ohjelmaansa ja vastaavasti yleisön asiaankuuluvaa huomiota.

Yhteenvedon kolmannessa kappaleessa työryhmä toteaa pitävänsä tärkeänä, että uskonnonvapauden kysymykset ratkaistaan lain mukaan kokonaisuutena, jolloin välttään uusilta kanteluilta ja maanpuolustuksen kannalta kielteiseltä julkisuudelta.

Kielteistä julkisuutta puolustusvoimat on saanut pakottaessaan jo kauan aikaa

sitten tapahtuneesta perusoikeusuudistuksesta huolimatta valtionkirkkoon kuuluvan varusmiehen tämän kirkon mukaisiin uskonnollisiin tilaisuuksiin ja ollessaan uusimatta sotilaspapin kirkollisia oppitunteja asian paremmin ajavaksi sekulaariksi opetuksiksi vailla kirkollisia näkökulmia tai edes ja ennenkaikkea sallimatta valtionkirkkoon kuuluvan osallistumisen elämäntiedon opetukseen.

Sotilaspappien kehumista kolmannessa kappaleessa en ymmärrä sotilaspapeista kanteluissani saamani käsityksen pohjalta ja tutustuessani kenttäpiispan yhteisen opetuksen uskontoiseen malliin.

Uusia kanteluita? Uusilta kanteluilta välttyminen on nyt kiinni siitä, toteutuuko työryhmän esitys yhteisestä uskonnottomasta opetuksesta vai ei. Vaara on suuri, että puolustusvoimien kirkollinen ala kenttäpiispa etunenässä ja yhdessä valtakirkon kanssa uskonnollistaa yhteiseksi tarkoitettua opetuksen ilman, että uskonto sijoitettaisiin erilliseen vapaa- tai vaihtoehtoiseen opetuksen osaan.

Se taas loukkaisi ateistin ja sekularistin sekä monen muun uskonnonvapautta ja julkiselle vallalle asetettavaa neutraalisuuden vaatimusta. Tilanteeseen olisi silloin yritettävä saada korjaus kantelulla eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kanteluita voisivat tehdä nuoret palveluksessa olevat tai hiljan palveluksesta vapautuneet oman kokemuksensa nojalla tai varttuneemmat virallisen kirjallisen aineiston ja sen kuvitelman perusteella, kuinka itse suhtautuisi opetukseen, jos olisikin menossa ase- tai aseettomaan palvelukseen.

Itse kokisin, että kirkon mukaantulo opetuksen sisältöön olisi minulle mahdoton hyväksyä, joten tekisin kantelun, jos sitten vain jaksaisin ja ehtisin. On eri asia, tuottaisiko kanteluni tulosta.

Kieltäytymisiä? Kieltäydyin aikoinani aseista pasifistisista syistä keskikouluikäisen päätökseni mukaisesti, ja suoritin siviilipalveluksen. En siis täysin pysty eläytymään siihen, että olisinkin mennyt aseelliseen palvelukseen. Tiesin kyllä kirkon ja armeijan liiton, ja se tietysti vahvisti kieltäytymispäätöstäni. Jos sittenkään en olisi kieltäytynyt asepalveluksesta, olisin kyllä kieltäytynyt kaikesta palvelukseen kuuluvasta uskonnollisesta opetuksesta ja toiminnasta, joita tuolloin olisivat olleet sotilaspapin kenttähartaudet. Olisinko kieltäytynyt asepalveluksesta pelkästään siksi, että kenttähartaudet olivat pakollisia kirkkoon kuulumattomillekin? En oikein tiedä.

Voin kuitenkin kuvitella tilanteen, että olisinkin nyt menossa asepalvelukseen mutta uskontoinen opetus olisi toteutunut. Mennäkö todella? Kuvittelenpa ensin, että olisin jo astunut palvelukseen, mutta ilman, että minulla olisi mitään etukäteistietoa opetuksen uskontoisesta sisällöstä, vaan joutuisin epämiellyttävästi yllätykseen. Se ei kuitenkaan kävisi minulle jatkossa, joten protestoisin ja kieltäytyisin osallistumasta oppitunneille, koska missä tahansa niistä saattaisi olla kirkon jälki. Haluaisin kuitenkin opetella samat asiat, mutta sekulaarissa muodossa. En tiedä, olisiko valmiiksi olemassa oppimateriaalien sekulaari versio, mutta voisin vaatia sellaisen laadittavaksi. Ehkäpä saisin vaikkapa jonkun mustalla tussilla minua varten uskonnosta puhdistaman materiaalin tai vaikka sitten lukion elämäntiedon kirjan; puolustusvoimathan haluaa olla joustava. Valittaisiin eduskunnan oikeusasiamiehelle ainakin, jos tämä tulisi tarkastukselle. Mutta kantelun laatiminen olisi eri

asia; sellaiseen minulla ei välttämättä olisi taitoa eikä aikaa.

Kuvittelenpa sitten, että minulla olisikin etukäteistieto opetuksen sisällön kytköksestä kirkkoon; ei toki mistään puolustusvoimien oppaista saatu, vaan asiaa seuranneilta tahoilta kuultu. Tietäisin, että ohjesääntöjen mukaan opetukseen osallistuminen on pakollista ja että mitään virallista vapautumismenettelyä ei olisi. En voisi mennä palvelukseen. Mutta menisinkö pitkään siviilipalvelukseen, kun kuitenkin halusin mennä asepalvelukseen, josta kenties olisin selvinnyt nopeasti ja aikataulussa, joka olisi sopinut minulle? Voisin kuvitella, ensimmäistä kertaa elämässäni, että ryhtyisin totaali kieltäytyjäksi. Saisin oikeudenkäynnin, jossa kertoisin, että kieltäydyn niin palveluksesta puolustusvoimissa uskonnonvapauteni tähden kuin myös siviilipalveluksesta, sillä olisinhan halunnut mennä asepalvelukseen, mutta kun kirkko siellä. Valittaisin tapauksen ennakkoluonteisuuden vuoksi hovioikeuteen. Toivoisin tapaukseni saavan julkisuutta.

Epävirallinen vapautumiskäytäntö? Ilmeisesti, jos kirkko luikertaa opetukseen, niin opetukseen osallistumisesta myös kieltäydytään. Kieltäytynyttä ei kuitenkaan katsottaisi saman tien palvelukseen kelpaamattomaksi huolimatta hänen uhkaavasta jäämisestään vaille joistain jossain määrin välttämättömistä sotilaan tiedoista ja taidoista. Hänelle järjestettäisiin korvaavaa sekulaaria opiskelumateriaalia.

Joku voisi kieltäytyä sellaisestakin ja vaatia, että hän saa Pääesikunnasta virallisen vapautuksen yhteisestä opetuksesta ja opiskelulle Pääesikunnan virallisen suunnitelman sekulaarista opetuksesta. Mutta ei hän tietenkään sellaisia saisi. Mahdollisessa tilanteessaan hän saattaisikin totaali kieltäytyä.

Syntyisi siis epäviralliseksi jäävä vapautumis- ja korvaavan opiskelun käytäntö. Tilanteesta valitettaisiin julkisesti. Maanpuolustuksen maine kärsisi.

Pääesikunta havaitsisi tilanteen ongelmallisuuden. Mutta missä vaiheessa se ryhtyisi korjauksiin? Mitä se edes pystyisi tekemään? Toteuttamaan virallisesti rinnakkaisen uskonnottoman opetuksen (vaikka itseopiskeluna), johon osallistumisen tulisi sitten olla ilmoitusasia ja josta olisi myös tiedotettava kunnolla?

Itse koen, että uskonnottomaksi tarkoitettu, mutta kirkollistettu yhteinen opetus ilman virallista rinnakkaista väylää merkitsisi, että minun kaltaisiani ei asepalvelukseen kaivattaisi. Hullu seuraus kanteluistani.

Kantelut tai kieltäytymiset uskonnottomasta opetuksesta? Kanteluille ei olisi perustetta, sillä opetuksessa ei olisi mitään uskontojen vastaista. Kieltäytymisen jäisi hyödyttömäksi protestiksi ainakin sikäli, että yhteiseen opetukseen ei voisi uskontoa lisätä. Kieltäytymisen sijasta olisikin vaikkapa etsiydyttävä sotilaspapin tai varuskunnan ulkopuolella sopivan uskonnollisen auktoriteetin kanssa puheisiin. Sen pidemmälle valtion ei tarvitsisi mennä.

Viralliseen tunnustuksettomaan itseopiskeluun varauduttava. Työryhmän olisi varauduttava siihen, että tulee yhteiseksi tarkoitettu opetus, joka ei ole uskonnon. Jatkovalmistelussa pitäisi tällöin päättää, että opetuksesta on siinä tapauksessa sallittua kieltäytyä, että tästä mahdollisuudesta on tiedotettava kunnolla ja että kieltäytyviä varten Pääesikunnan on valmistettava tunnustukseton oppimateriaali valvottua itseopiskelua varten.

Tämä pyyntö saattaa tuntua kovin mitättömältä ongelmasta syntyneeltä. Mutta miksi sitten kenttäpiispa ja Kirkkohallitus ovat niin voimakkaasti vaatimassa yhteiseen opetukseen kirkon näkemyksiä? Virallinen mahdollisuus välttää kirkon tukahduttava ote saattaa pelastaa asepalveluksen suorittamiseen sellaisia varmaankin suhteellisen harvoja asevelvollisia, jotka siitä uskonnonvapautensa tähden muuten kieltäytyisivät. Samoin se takaisi uskonnonvapautta loukkaamattoman ja siksi mielekkäältä tuntuvan asepalveluksen näitä lukuisammille asepalveluksen joka tapauksessa valinneille.

Lausunnon tiivistelmä

Jos tulee yhteinen ei-sekulaari, kirkkoinen opetus, niin asepalvelus ei ole ateistia eikä ateisti asepalvelusta varten.

Dosentti Jouni Luukkainen

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry (www.ateistit.fi)

Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI

p. 02941 51443 [31.3.2015 saakka], (09) 7534 703

jouni.luukkainen@helsinki.fi